

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΔΑΪΚΟΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ΚΙΟΡΟΓΛΟΥ¹

¹ Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1842, ὅποτε ἐγένοντο τὸ πρῶτον γνωστὰ εἰς τὸν φιλολογοῦντα κόσμον αἱ ἐπικαὶ περὶ τὸν Τούρκον ἥρωα Kōroğlu διηγήσεις ἐκ τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου Chotzko, μέχρι σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι αὗται ἐμελετήθησαν ἐπαρκῶς οὔτε ὑπὸ Εὐρωπαίων οὔτε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιστημόνων, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν İnan Abdülkadir καὶ Boratav δημοσιευθείσης βιβλιογραφίας καὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ Huart ἐν τῇ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ἰσλάμ διὰ τὸν Kōroğlu. Κατὰ τὰ προπολεμικὰ ἔτη, ὡς ἐξάγω ἐκ τῶν ἄρθρων τοῦ Abdülkadir, τῶν δημοσιευθέντων ἐν τῷ τουρκικῷ λαογραφικῷ περιοδικῷ Halkbilgisi Haberleri², συνελέγη πλούσιον ὕλικόν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ Φιλολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέχει ἀρκετὰς χειρογράφους συλλογὰς, αἱ ὁποῖαι ὁμῶς δὲν εἶδον ἀκόμη τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι περὶ αὐτῶν, καὶ δὴ συγκριτικαί, δὲν περιήλθον εἰς γνῶσιν μου, θὰ εἶμαι δ' εὐτυχής, ἂν ἐπληροφορούμην περὶ τοιούτων παρὰ τῶν εἰδικώτερον περὶ τὸ τουρκικὸν ἔπος ἀσχολουμένων Τούρκων ἐρευνητῶν.

² Ἐν Ἑλλάδι τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἐπικὰς ταύτας διηγήσεις ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον κατὰ στοιχειώδη καὶ ἀόριστον τρόπον ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος τὸ πρῶτον χειρόγραφον τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους ἐν τῇ Μονῇ Σουμελά Τραπεζούντου καθηγητοῦ Σάββα Ἰωαννίδου. Οὗτος ἐν ἔτει 1887 ἐπανεκδίδων τὸ ἔπος μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν Σάβα καὶ Legrand παρετήρησεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του ὅτι εἰς τὴν φυλλάδα τοῦ Kōroğlu, ἡ ὁποία εἶχε τυπωθῇ μὲ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν χάριν τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, βλέπει κανεὶς τοὺς αὐτοὺς

¹ Ἡ μικρὰ αὐτὴ πραγματεία ἐγράφη διὰ νὰ ἀνακοινωθῇ εἰς τὸ I' Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον, τὸ συνελθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1956. Δυστυχῶς τὰ μεσολαβήσαντα θλιβερὰ ἀνθελληνικὰ γεγονότα δὲν ἐπέτρεψαν τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Συνέδριον.

² İnan Abdülkadir, Kōroğluna ait kitabiyat, Halkbilgisi Haberleri τόμ. 1 (1929) σ. 29 κέ. σ. 195 κέ. Pertev Naili Boratav, Halk hikâyeleri ve Halk hikâyeciliği, Ankara 1946, τοῦ ἰδίου, Kōroğlu Destanı, İstanbul 1931.

ἔρωτας καὶ αὐλοὺς καὶ ἄλλας περιπετείας, ἀπομιμήματα τῶν τοῦ Ἀκρίτου¹. Ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης στηριζόμενος ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐδέχθη ἄνευ περαιτέρω ἐξετάσεως ὅτι οἱ ἄθλοι τοῦ Βυζαντινοῦ ἥρωος ἀποδίδονται εἰς ξένους ἥρωας, κατὰ τὸ πρότυπον αὐτοῦ πλασθέντας, ὡς τοιοῦτον δὲ ἐθεώρησε καὶ τὸν τουρκικὸν ἐπικὸν ἥρωα Kōroğlu, τοῦ ὁποῖου τὸ μυθιστόρημα εἶναι δημοτικώτατον εἰς τὴν Ἀνατολήν². Ἐκτοτε οὐδεὶς ἡσχολήθη μὲ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν δύο μυθιστορημάτων, τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ τουρκικοῦ³.

Κατὰ τὸ ἔτος 1915, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ γνωρίζω ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τὴν τουρκικὴν, ἀναγινώσκων διὰ συγκριτικοὺς λαογραφικοὺς σκοποὺς τὴν συλλογὴν τοῦ Kunos', Mundarten der Osmanen, ἐνέτυχον καὶ εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦ Kōroğlu, θέλων δὲ νὰ ἐξακριβώσω τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίδου καὶ τοῦ Πολίτου, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐκδοθείσης ἤδη κατὰ τὸ 1913 μεταφράσεως τοῦ Szamatolski, κατήρτισα πρόχειρον αὐτοῦ μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, προέβην δὲ βραδύτερον εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν δύο μυθιστορημάτων. Δυστυχῶς ἄλλαι μέριμναι δὲν μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ δημοσιεύσω τὰ πορίσματα τῆς συγκρίσεως ταύτης. Μόνον εἰς τὴν κατὰ τὸ 1948 δημοσιευθεῖσαν διάλεξίν μου «Δημῶδης ποίησις καὶ ἱστορία» ἐσημείωσα γενικῶς καὶ ἐν παρόδῳ ὅτι εἰς τὸ λεγόμενον ᾄσμα τῆς «Ἄρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου», καθὼς καὶ τὴν ἄρπαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Δούκα ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ ἄλλους παρομοίους ἀνατολικοὺς μύθους, ἐν οἷς καὶ τὰς τουρκικὰς διηγήσεις τοῦ Σαῖτ - Μπατάλ καὶ Kōroğlu, ὑπόκειται ὁ παλαιὸς ὑπὸ τοῦ Χάρητος τοῦ Μυτιληναίου ἀναφερόμενος ἀνατολικὸς μῦθος περὶ ἄρπαγῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Σκυθῶν Μπραθῶν Ὀμάρτου Ὀδᾶτίδος ὑπὸ τοῦ Πέρσου Ζαριάδρου⁴.

Κατωτέρω θὰ ἐκθέσω ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον τὰς ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους πρὸς τὸ τουρκικὸν μυθιστόρημα παρα-

¹ Σ. Ἰωαννίδου, Ὁ Βασιλεὺς Διγενῆς Ἀκρίτης, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1887, σ. 26.

² Γ. Ν. Πολίτου, Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Λαογρ. Σύμμικτα, τ. 1 σ. 258.

³ Ἡ πραγματεία τοῦ Ι. Τ. Παμπούκη, Διγενῆς ὁ Κιόρογλου, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Ἑπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. 19 (1949), σ. 315 - 322) εἶναι οὐ μόνον κενὴ περιχομένου ἀλλὰ καὶ ἀνιστόρητος.

⁴ Λαογρ. IB' σ. 500 κέ. Ὁ Schwarz ἐν τῷ ἄρθρῳ Chares (RE, τόμ. 6 σ. 2129) θέλει ὅτι ὁ μῦθος εἶναι ἰωνικῆς ἀρχῆς, ὅτι τὸ κύριον αὐτοῦ ἐπεισόδιον ἀπαντᾷται εἰς τὴν περὶ κτίσεως τῆς Μασσαλίας παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ἐν συνεχείᾳ ἀφηγεῖται ὁ Ἀθηναῖος, παραλαμβάνων ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρβλ. καὶ St. Kyriakides, Forschungsbericht um Akritas - Epos ἐν Berichte zum XI Internationaleu Byzantinisten Kongress, München 1958, II, 2.

τηρήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσχημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι εἰς τμήμα τοῦτου ὑπάρχουν λεπτομέρειαι, δεικνύουσαι ὅτι τὸ τουρκικὸν μυθιστόρημα ὑπέστη πιθανώτατα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους. Ἐννοεῖται ὅτι βυζαντινὸν ἔπος λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὸ εὐρισκόμενον ἐν τοῖς χειρογράφοις, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς βάσεις διὰ τὴν συγκρότησιν αὐτοῦ.

* *

Τὸ τουρκικὸν λαϊκὸν μυθιστόρημα ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρουσιάζεται εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ *Kunos'* καὶ τὴν τουρκοελληνικὴν φυλλάδα, ἀποτελεῖται ἐκ δύο σαφῶς διακεκριμένων μερῶν. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν *Köroğlu* καὶ τὰ κατορθώματά του. Ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται τὰ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἵππου του, τὰ τῆς ἀρπαγῆς τοῦ ὠραίου νέου *Ἀϊθάζ*, ὅστις ἔκτοτε γίνεται ἀχώριστος σύντροφός του καὶ ὑπαρχηγός τῆς συμμορίας του, τὰ τῆς συγκροτήσεως τῆς συμμορίας του καὶ τῆς ἐγκαταστάσεώς της εἰς τὴν ὀρεινὴν διάδασιν *Çamlı-Bel* πρὸς λήστευσιν τῶν ἐκεῖθεν διαβαινόντων καραβανίων, τὰ τῆς κλοπῆς τοῦ ἵππου του καὶ τὰ τῆς ἀνακτήσεως αὐτοῦ, τὰ τοῦ γάμου του καὶ εἰ τι ἄλλο. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος. Εἶναι καθαρῶς τουρκικὸν δημιούργημα, τοῦ ὁποῦ ἥρωος εἶναι μᾶλλον ὁ θαυμαστός ἵππος τοῦ *Köroğlu* ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅστις περιγράφεται ὡς *λῆστής ὁδοσιότης*, εἶδος βυζαντινοῦ ἀπελάτου. Ἡ ἑξαρσις αὕτη τοῦ ἵππου ἀποτελεῖ κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τῆς τουρκικῆς ἢ περσοτουρκικῆς καταγωγῆς τοῦ μέρους τοῦτου τῆς διηγήσεως, διότι μόνον εἰς λαὸν ἵπποχαρῆ, ὅπως εἶναι αἱ τουρκικαὶ ἐν γένει φυλαί, εἶναι δυνατόν ὁ ἵππος νὰ λάβῃ τὴν μυθικὴν σχεδὸν μορφήν, ἣν ἔχει ὁ ἵππος τοῦ *Köroğlu*. Καθ' ὅσον γνωρίζω μόνον εἰς τὸ περσικὸν *Σιαχναμέ* ἔχομεν ἀνάλογον ἵππον τοῦ Πέρσου ἥρωος *Rustem*. Τὸ ἵπποχαρὲς τῶν Τούρκων γνωρίζει καὶ ἐξυμεῖ καὶ ἡ δημώδης ἑλληνικὴ ποίησις εἰς τὸν στίχον,

Χαίρεται ὁ Τοῦρκος τὸ ἄλογο καὶ ὁ Φράγκος τὸ καράβι.

Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι ὅλως διόλου διάφορον τοῦ πρώτου. Κύριος ἥρωος αὐτοῦ δὲν εἶναι πλέον ὁ *Köroğlu*, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Χασάν*. Ὁ *Köroğlu* εἰς ταξειδιὸν του εἰς τινα πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, εἶχε συζευχθῇ κόρην, τὴν ὁποίαν συνήντησε παρὰ τινα κρήνην, φέρουσαν ὕδωρ. Τὴν ἰδίαν νύκτα τοῦ γάμου του ἔδεσε τὸν ἵππον του εἰς τὸν στάβλον τῆς οἰκίας, ὅπου ὑπῆρχε φορβάς. Τὴν ἐπομένην ἐγκατέλειπε τὴν σύζυγόν του, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν πύργον του, ἀφ' οὗ ἔδωσεν εἰς αὐτὴν ἐν περίπτῳ καὶ ἐν μαστίγιον καὶ παρήγγειλεν, ἐὰν γεννήσῃ υἱόν, ἀφοῦ μεγαλώσῃ, νὰ δέσῃ εἰς τὸν βραχίονά του τὸ

περίαπτον, νὰ δώσῃ τὸ μαστίγιον καὶ τὸν ἵππον, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ γεννηθῇ ἐκ τῆς φορβάδος, καὶ νὰ τὸν ἀποστείλῃ εἰς τὸν ἴδιον. Πράγματι ἡ σύζυγός του ἐγέννησεν υἱόν, ὀνομασθέντα Χασάν.

Αὐτός, ὅταν ἐμεγάλωσεν, εἶδε καθ' ὕπνον δερβίσην, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐπέδειξεν ὠραίαν κόρην καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι αὕτη προωρίζετο δι' αὐτόν, ἦτο δὲ θυγάτηρ ἰσχυροῦ ντερέμπεη, ὀνόματι Καρά-Βεζίρ. Τὸ αὐτὸ ἔκαμεν ὁ δερβίσης καὶ εἰς τὴν κόρην τοῦ Καρά-Βεζίρ ἐπιδείξας ὡς μέλλοντα αὐτῆς σύζυγον τὸν Χασάν.

Τὴν ἐπομένην ὁ Χασάν ἠρώτησε τὴν μητέρα του περὶ τοῦ πατρὸς του. Αὕτη ὡμολόγησεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Κόρογλου, τοῦ ἔδωκε τὸ περίαπτον, τὸ μαστίγιον καὶ τὸν ἵππον καὶ τὸν ἐξαπέστειλε πρὸς τὸν πατέρα του. Ὁ νέος ἔρχεται εἰς τὸν πύργον τοῦ Κόρογλου καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐκμυστηρεύεται εἰς τὸν πατέρα τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν κόρην τοῦ Καρά-Βεζίρ καὶ ζητεῖ νὰ ὑπάγῃ πρὸς συνάντησίν της. Ὁ Κόρογλου προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ λέγων ὅτι καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ τὴν ἀπαγάγῃ, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε, διότι ὁ Καρά-Βεζίρ εἶναι ἰσχυρὸς δυνάστης, ἔχει ἔξ υἱούς, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ πρὸς χιλλούς, φυλάττει δὲ καλῶς τὴν κόρην του. Ἐπειδὴ ὁ νέος ἐπέμενε, τοῦ ἔδωκε τὴν ἄδειαν, συγχρόνως δὲ καὶ τρεῖς τρίχας ἐκ τῆς κόμης του, συστήσας εἰς αὐτόν νὰ καύσῃ τὴν μίαν, ἂν ποτε εὕρισκετο εἰς κίνδυνον, διότι τότε θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειάν του. Ὁ νέος φθάσας εἰς τὴν πόλιν τοῦ Καρά-Βεζίρ, ἤρchiσε νὰ περιφέρεται περὶ τὸ ἀνάκτορον αὐτοῦ, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἴδῃ τὴν κόρην, διὰ νὰ προσελκύσῃ δὲ τὴν προσοχὴν αὐτῆς τραγουδεῖ.

Ἡ κόρη, ἐστενοχωρημένη ἐκ τοῦ ἔρωτος, παρακύπτει ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ ἀναγνωρίζει τὸν ἐν ὕπνῳ ὄφθέντα μέλλοντα σύζυγον. Οἱ νέοι συνεννοοῦνται διὰ στίχων νὰ φύγουν κατὰ τὴν ἐπομένην νύκτα. Ὁ νέος, ἀναμένων εἰς τὸν συμφωνηθέντα τόπον, ἐνύσταξε καὶ ἀπεκοιμήθη. Ἡ κόρη, ἐνδυθεῖσα μὲ ἐνδύματα ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν της, ζωσθεῖσα τὰ ὄπλα του καὶ ἱππεύσασα ἔρχεται εἰς τὸ συμφωνηθὲν μέρος, ὅπου εὕρiscει τὸν νέον κοιμώμενον. Πρὸς στιγμὴν μετανοεῖ διὰ τὸ τόλμημά της καὶ θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ πατρὸς της, ἀλλ' ὁ νέος, ἀφυπνισθεὶς ἐκ τοῦ χρεμετισμοῦ τοῦ ἵππου της, τὴν πείθει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ἀμφότεροι φεύγουν διὰ τὸν πύργον τοῦ Κόρογλου. Τὴν πρῶαν αἱ ὑπηρέτριαι εἰδοποιοῦν τὸν πατέρα περὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς κόρης. Οὗτος πληροφορηθεὶς ὅτι τὴν προτεράϊαν ἡ κόρη του εἶχε συνομιλήσει ἐκ τοῦ παραθύρου πρὸς τινὰ νέον, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἔξ υἱούς του καὶ ἀρκετοὺς ἄνδρας καὶ σπεύδει εἰς καταδίωξιν τῶν φυγάδων.

Οἱ νέοι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας ἔφευγον. Τὴν τετάρτην ὁ νέος κουρασθεὶς, προτείνει εἰς τὴν κόρην νὰ πεζεύσουν, διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν καὶ νὰ φάγουν. Ὁ νέος ἀποκοιμᾶται εἰς τὰ γόνατα τῆς νέας. Αὕτη μετ' ὀλίγον διακρίνει τὸν πατέρα τῆς καὶ τοὺς ἀδελφούς τῆς ἐρχομένους ἐναντίον των καὶ δακρύζει. Τὰ δάκρυα πίπτουν ἐπὶ τῆς παρειᾶς τοῦ νέου, ὅστις ἀφυπνίζεται, ἐγείρεται ἀμέσως, ἐπλίζεται, ἱππεύει, κρύπτει τὴν κόρην εἰς παρακείμενον δάσος καὶ σπεύδει ἐναντίον τῶν ἐπερχομένων. Καταρρίπτει διαδοχικῶς ἐκ τῶν ἱππων τοὺς ἐπελθόντας υἱοὺς τοῦ Καρά - Βεζίρ, μάχεται δὲ κατόπιν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν κατὰ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν τοῦ πατρός. Τὸ ἑσπέρας ἀποσύρεται εἰς σπήλαιον μετὰ τῆς κόρης, ἣ ὅποια δένει τὰς πληγὰς του. Τὴν ἐπομένην ἐπαναλαμβάνεται ὁ ἀγὼν. Ὁ νέος ἀγωνίζεται γενναίως, ἀλλ' ἀποσύρεται τὴν νύκτα τελείως ἐξηντηλημένος. Τὴν ἐπομένην ἔρχεται ὁ πατὴρ εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ σπηλαίου καὶ προσκαλεῖ τὴν κόρην του νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ἐπειδὴ ὅμως αὕτη ἀρνεῖται, διατάσσει νὰ παραδιάσουν τὴν εἰσοδὸν καὶ νὰ τὴν συλλάβουν. Ἀλλ' ἡ κόρη ἀγωνίζεται καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τοὺς ἀποκρούει.

Τὴν νύκτα ὁ νέος ἐνθυμεῖται τὰς τρίχας τοῦ Kōroğlu καὶ καίει μίαν. Ὁ Kōroğlu αἰσθάνεται ἑαυτὸν φλεγόμενον, ἐννοεῖ τὸν κίνδυνον τοῦ υἱοῦ του καὶ σπεύδει ἀμέσως πρὸς σωτηρίαν του. Συναντήσας τὸν στρατὸν τοῦ Καρά - Βεζίρ καὶ πληροφορηθεὶς τὰ γενόμενα, κατορθώνει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σπήλαιον. Τὴν πρωίαν καταφθάνουν καὶ οἱ σύντροφοί του καὶ συγκροτεῖται σφοδρὰ μάχη μετὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Καρά - Βεζίρ. Κατ' αὐτὴν φονεύεται ὁ Καρά - Βεζίρ ὑπὸ τοῦ Kōroğlu, οἱ δὲ υἱοὶ του, θεωρήσαντες μάταιον τὸν ἀγῶνα, ἐπιστρέφουν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Kōroğlu ἰδὼν τὴν φυγὴν, παραλαμβάνει τοὺς δύο νέους καὶ ἔρχεται εἰς τὸν πύργον, ὅπου τελοῦνται μεγαλοπρεπέστατα οἱ γάμοι των. Ἐδῶ τελειώνει τὸ δεύτερον μέρος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη διήγησις τοῦ Kōroğlu.

Αὐτὸ εἶναι ἐν συντόμῳ τὸ περιεχόμενον τοῦ Β' μέρους τῆς διηγήσεως τοῦ Kōroğlu. Ἐκ πρώτης ὀψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐν αὐτῷ ἔχομεν διασκευὴν τῆς ἀγαπητῆς παρὰ τοῖς Ἀνατολίταις διηγήσεως τῆς Ὀδατίδος καὶ τοῦ Ζαριάδρου. Εἰς ἀμφοτέρας ὑπάρχουν ὁ ἕξ ὄνειρου ἔρωσ καὶ ἡ ἀρπαγή. Ἀλλ' εἰς τὰς λεπτομερείας ὑπάρχουν οὐσιῶδεις διαφοραί. Λεῖπει τὸ οὐσιώδες ἐπεισόδιον τῆς παρουσίας τοῦ ἥρωος εἰς τὸν γάμον τῆς κόρης μετ' ἄλλου, τὸν ὅποιον προετίμα ὁ πατὴρ τῆς, καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ ποτηρίου ὑπ' αὐτῆς εἰς τὸν ἥρωα. Τὸ ἐπεισόδιον ἀπαντᾷ εἰς τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ᾠσματα τῆς ἀρπαγῆς. Ἀντιθέτως προστίθεται ἡ δῖωξις καὶ ὁ κατ' αὐτὴν ἀγὼν, τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν οὔτε εἰς τὸν ἀρχαῖον ἀνατολικὸν μῦθον οὔτε εἰς τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ᾠσματα.

Τὰ γεγονότα ἐξελλίσσονται καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος καὶ τὰ συναφῇ πρὸς αὐτὸ δημῶδη ἀκριτικὰ ἄσματα.

Κατὰ τὸ ἔπος ὁ ἰσχυρὸς στρατηγὸς Δούκας εἶχεν ὥραιοτάτην κόρην, τὴν ὁποίαν ἐφύλαττεν εἰς εἰδικὸν δωμάτιον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του. Ἡ φήμη ταύτης ἐφθασε καὶ μέχρι τῶν ὧτων τοῦ Διγενῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ φήμη τούτου εἶχε φθάσει μέχρι τῆς κόρης. Κάποτε ὁ Διγενὴς ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρὸς του νὰ ἐξέλθουν μαζί εἰς κυνήγιον θηρίων. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, καθ' ὃν χρόνον διήρχοντο πρὸ τοῦ οἴκου τοῦ στρατηγοῦ ὁ Διγενὴς ἤρχισε νὰ τραγουδῇ. Ἡ κόρη, ἀκούσασα τὸ ἄσμα, ἔσπευσε νὰ ἴδῃ ἔκ τινος ὁπῆς τοῦ δωματίου τῆς τὸν ἄδοντα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡσθάνθη σφοδρὸν ἔρωτα. Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Διγενὴς ἐρωτᾷ τὸν πατέρα του, ἂν ὁ οἶκος, πρὸ τοῦ ὁποίου διήρχοντο, εἶναι ὁ οἶκος τοῦ ὀνομαστοῦ στρατηγοῦ καὶ ἂν ἡ κόρη του ἔμενεν ἐν αὐτῷ. Ὁ πατὴρ τὸν πληροφореῖ ὅτι ὄντως αὐτὸς εἶναι ὁ οἶκος, ἐν ᾧ διαμένει ἡ κόρη, τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἐζήτησαν νὰ ἀρπάσουν, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε, διότι ἔχει μεγάλην δύναμιν καὶ δόξαν. Ὁ Διγενὴς ζητεῖ παρὰ τοῦ πατρὸς του νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τὴν κόρην δι' αὐτόν, ἀλλ' οὗτος ἀπαντᾷ ὅτι τὸ ἔκαμε πολλάκις, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς δὲν συγκατένευσε. Ὁ Διγενὴς τότε πλησιάζει εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἐρωτᾷ τὴν κόρην ἂν δέχεται νὰ γίνῃ σύζυγός του. Ἡ κόρη ἀποστέλλει τὴν ὑπηρέτριάν της, διὰ νὰ τὸν συμβουλεύσῃ νὰ φυλαχθῇ, διότι ὁ πατὴρ της, ἀκούσας τὰ ἀνδραγαθήματά του καὶ φοβούμενος τὴν ἀρπαγὴν της, ἐτοποθέτησεν ἐνέδρας, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ τὸν φονεύσουν, ἐὰν ἐπεχειρεῖ τοιοῦτόν τι. Ὁ Διγενὴς ἀπαντᾷ ὅτι οὐδαμῶς φοβεῖται τὰς ἐνέδρας, παρακαλεῖ δὲ τὴν κόρην νὰ προκύψῃ ἔκ τοῦ παραθύρου, διὰ τὰ τὴν ἴδῃ καλύτερον. Ἡ κόρη πείθεται, ἀποστέλλει δὲ εἰς αὐτόν καὶ τὸν δακτύλιόν της ὡς ἐνθύμιον. Ὁ Διγενὴς, λαβὼν αὐτόν, παραγγέλλει νὰ τὸν περιμένῃ τὴν ἐπομένην νύκτα.

Πράγματι, μόλις ἐνύκτωσε, λαβὼν τὸ ταμποῦριν του καὶ ἱππεύσας, ἔρχεται περὶ τὴν αὐγὴν εἰς τὸν οἶκον τῆς κόρης. Αὕτη, ἀγρυπνήσασα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐτράπη περὶ τὴν αὐγὴν εἰς ὕπνον. Ὁ Διγενὴς ἀπορῶν, διότι δὲν τὴν ἔβλεπε, χρούει τὸ ταμποῦριν του καὶ καλεῖ αὐτὴν νὰ ἐξυπνήσῃ. Ἡ κόρη, ἐξυπνήσασα, ὀνειδίζει αὐτόν ὡς ῥάθυμον διὰ τὴν βραδύτητά του, ἐκφράζει δὲ τοὺς φόβους της διὰ τὴν ἐνδεχομένην δίωξιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν της καὶ τοὺς δισταγμούς της διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν γονέων της. Ὁ Διγενὴς τὴν καθησυχάζει καὶ ἐν τέλει αὕτη, πεισθεῖσα νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, πηδᾷ ἔκ τοῦ παραθύρου εἰς τὰς ἀγκάλας του. Οὗτος, φεύγων ἤδη, φωνάζει πρὸς τὸν στρατηγὸν εἰρωνικῶς νὰ τοῦ δώσῃ τὴν εὐχὴν του. Αἱ βίγλαι, ἀκούσασαι τὴν φωνήν, διελάλησαν ἀμέσως εἰς ὅλους νὰ καθαλλικεύσουν, τὸ ἴδιον δὲ κάμνει

καὶ ὁ στρατηγὸς μετὰ τῶν δύο υἱῶν του καὶ ὅλοι ὁμοῦ τίθενται εἰς δίωξιν τοῦ ἀπαγωγέως. Ἡ κόρη ἀντιλαμβάνεται τὴν προσέγγισιν τῶν διωκόντων καὶ λέγει τοῦτο εἰς τὸν Διγενῆ. Οὗτος ἀποθέτει αὐτὴν εἰς τοὺς κλάδους δένδρου, αὐτὸς δὲ στρέφεται κατὰ τῶν διωκόντων. Τοὺς πρώτους καταφθάσαντας, ἄλλους φονεύει καὶ ἄλλους διασκορπίζει. Ἐπελθὼν δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς κόρης, καταρρίπτει αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ κατόπιν, στραφεὶς πρὸς τὸν στρατηγόν, ζητεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ τὸν δεχθῇ ὡς γαμβρόν του. Οὗτος δέχεται καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν οἶκον του, διὰ νὰ γίνουν οἱ γάμοι, ἀλλ' ὁ Διγενὴς δὲν δέχεται τὴν πρότασιν. Ὁ στρατηγὸς τότε ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Διγενὴς συνεχίζει τὸν δρόμον του πρὸς τὴν κατοικίαν τῶν γονέων του. Ὅταν ἐπλησίασεν, αἱ βίγλαι τοῦ πατρὸς του ἀγγέλλουν τὴν ἐμφάνισίν του, οἱ δὲ γονεῖς του ἐξέρχονται πρὸς προϋπάντησιν. Μετὰ ταῦτα καλοῦνται καὶ οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῆς κόρης καὶ γίνεται μεγαλοπρεπέστατα ὁ γάμος.

Ἡκολούθησα τὴν ἀφήγησιν τῆς διασκευῆς τῆς Grotta Ferrata, ἡ ὁποία παρὰ τὰς λογιωτατιζούσας παρεμβολὰς τῆς, φαίνεται διὲς διηγήρησε τὴν ἀρχικὴν μορφήν ἀκεραιότεραν. Εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς παρατηρεῖται εἰς τὸ σύνολον ποιά τις σύγχυσις καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἐλαφραὶ διαφοραί. Π. χ. οἱ ἀδελφοὶ τῆς κόρης ἄλλοι εἶναι τρεῖς, ἄλλοι πέντε, ὁ δὲ τόπος τῆς ἀποθέσεως τῆς κόρης ἀντὶ δένδρου βράχος.

Ἀπλῇ παράθεσις τῶν δύο διηγήσεων, τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς, δεικνύει τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν. Ὑπάρχουν φυσικὰ καὶ διαφοραί, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ διαρκῶς ἐν ῥευστῇ καταστάσει εὐρισκόμενα λαϊκὰ διηγήματα δὲν εἶναι διόλου παράδοξοι.

Ἡ τουρκικὴ διήγησις περιέχει ἀρκετὰ μυθικὰ στοιχεῖα, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία εἶναι εὐεξηγήτος, διότι ὀφείλονται εἰς τὴν τεχντροπίαν τῶν λαϊκῶν ἐν γένει διηγήσεων, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ἔπος καὶ δὴ ἡ διασκευὴ τῆς Grotta Ferrata παρουσιάζει τάσεις ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῶν τοιούτων. Τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Πρῶτον τὸ στοιχεῖον τοῦ ὄνειρου. Τοῦτο ἀπαντῶν ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνατολικὴν διήγησιν τοῦ Ζαριάδρου διατηρεῖται *mutatis mutandis* ὡς τυπικὸν στοιχεῖον εἰς πλείονα τουρκικὰ παραμύθια¹. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐπικὴν ὕλην, ἐξ ἧς ἐπλάσθη τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, διότι εἰς τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἀντιστοίχου δημοτικοῦ ἔσματος ἀναφέρεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὄνειρον, ἄνευ ὅμως λεπτομερειῶν.

¹ Πρὸς. W. Eberhard - Pertev Naili Boratav, Typen türkischer Volksmärchen, Wiesbaden 1953, 89 III, 108 III, 190 III, 208 V, 214 III.

*Τρίτην ἐσπέρτην Διγενῆς τοῖαι Τρίτην ἐγεννήθη
τοῖαι Τρίτην εἶεν ὄρομαν, κοπέλλαν πὰ νὰ πάρῃ¹.*

Δεύτερον εἶναι ὁ τριήμερος ἀγὼν τοῦ Χασάν πρὸς τοὺς διώκτας του. Ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τριήμερον ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς τὸν συνήθη λαϊκὸν τεχνοτροπικὸν κανόνα τῆς τριπλῆς ἐπαναλήψεως.

Τρίτον εἶναι τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀποκοιμήσεως τοῦ ἥρωος εἰς τὰ γόνατα τῆς κόρης καὶ τῆς ἀφυπνίσεως αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ προσώπου του πιπτόντων δακρύων αὐτῆς.

Τέταρτον εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἐπέμβασις τοῦ Kōroğlu κατόπιν καύσεως τριχός. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ σύνηθες εἰς τὰ παραμῦθια μυθικὸν ἐπεισόδιον. Καὶ αὕτῃ τέλος ἡ παρέμβασις τοῦ Kōroğlu εἰς τὸν ἀγῶνα νομίζω ὅτι ὀφείλεται εἰς καθαρῶς τεχνοτροπικὴν ἀνάγκην. Ὁ Kōroğlu εἶναι ὁ κύριος ἥρωος τῆς ὅλης διηγήσεως καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀμέτοχος εἰς τόσον μέγαν ἀγῶνα. Τὸ δημιουργηθὲν ἀδιέξοδον ἐπλάσθη ἀκριβῶς διὰ τὴν τεχνοτροπικὴν ἀνάγκην τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἥρωος. Εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος παρομοία ἐπέμβασις δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὴ, διότι κύριος ἥρωος τοῦ ὅλου ἔπους εἶναι ὁ ἀπαγωγεὺς, ὁ Διγενῆς.

Μία ἀκόμη διαφορὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ. Εἰς τὴν τουρκικὴν διήγησιν ἡ κόρη ἱππεύει ἴδιον ἵππον καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ πολεμήσῃ, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἔπος δέχεται αὐτὴν ὁ Διγενῆς εἰς τὰς ἀγκάλας του. Ἡ διαφορὰ ὀφείλεται κατὰ τὴν γνώμην μου εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ βίου τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς δύο λαούς. Εἰς τοὺς Τούρκους, λαὸν ἱπποχαρῆ, δὲν εἶναι διόλου παράδοξος ἡ ἱππασία τῶν γυναικῶν, ἡ δὲ πολεμικὴ παρθένος δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰ τουρκικὰ παραμῦθια, ἐνᾷ εἰς τοὺς Ἑλλήνας τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀηθές. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξηγεῖ καὶ τὴν συναφῇ διαφορὰν, ὅτι εἰς μὲν τὴν τουρκικὴν διήγησιν ἡ κόρη εὐρίσκει τὸν νέον κοιμώμενον κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀπαγωγῆς, ἐνᾷ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔπος ὁ νέος τὴν κόρην.

Αἱ ὑπάρχουσαι λοιπὸν μεταξὺ τῶν δύο διηγήσεων διαφοραὶ εἶναι εὐεξηγητοί. Ἀντιστρόφως οἱ ὁμοιότητες εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς ἐπικῆς ὕλης τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Εἶναι δὲ αὗται αἱ ἐξῆς.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς διηγήσεις οἱ πατέρες τῶν νέων εἶναι ἐπίσημοι ἥρωες, εἰς τὸ ἔπος ὁ Σχρακηνὸς ἐμίρης καὶ ὁ στρατηγὸς Δούκας, εἰς τὴν τουρκικὴν διήγησιν ὁ Kōroğlu καὶ ὁ Καρὰ - Βεζίρ. Εἰς ἀμφοτέρας ἐπίσης τὰς διηγήσεις ἡ κόρη φυλάσσεται αὐστηρῶς πρὸς ἀποφυγὴν ἀπαγωγῆς. Ὁ πατὴρ τῆς εἶχε φονεύσει πολλοὺς τολμηροὺς. Ἐπειτα ὁ

¹ Παραλλαγή ἐκ Κύπρου. Λαογρ. 5' σ. 582,2.

ἔρως συνάπτεται μακρόθεν ἐξ ὀνείρου ἢ φήμης. Ὁ νέος διέρχεται ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς κόρης τραγουδῶν, ἡ δὲ κόρη κρυφίως βλέπει αὐτὸν καὶ συνεννοεῖται μαζί του διὰ τὴν ἀπαγωγὴν. Κατὰ τὴν προσδιορισθεῖσαν ὥραν εἰς μὲν τὸ ἔπος ἀποκοιμᾶται ἡ κόρη, εἰς δὲ τὴν διήγησιν ὁ νέος. Εἰς ἀμφοτέρως τὰς διηγήσεις τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἡ κόρη διστάζει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἔραστήν, ἀλλ' ἐν τέλει ὑπερισχύει ὁ ἔρως. Γενομένης ἀντιληπτῆς τῆς ἀπαγωγῆς τίθεται εἰς δῖωξιν τῶν φευγόντων ὁ πατήρ τῆς κόρης μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ πολλῶν ἀνδρῶν. Τὴν δῖωξιν ἀντιλαμβάνεται πρώτη ἡ νέα. Ὅταν οἱ διώκται καταφθάνουν, ὁ νέος ἀσφαλίζει τὴν νέαν ἐπὶ δένδρου μὲν εἰς τὸ ἔπος, εἰς δάσος δὲ εἰς τὴν διήγησιν. Σπήλαιον ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ ἔπος, ἀλλ' εἰς ἄλλην περίστασιν, εἰς τὸ ἐπεισόδιον τῆς μάχης τοῦ Διγενῆ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τὴν Ἀμαζόνα Μαξιμώ. Ὁ νέος νικᾷ τὰ στρατεύματα τοῦ πατρὸς καὶ καταβάλλει τοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ δὲν τοὺς φονεύει. Ὁ φόνος τοῦ πατρὸς εἰς τὴν τουρκικὴν διήγησιν δικαιολογεῖται ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Köroğlu. Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἰς τινὰς σχετικὰς παραλλαγὰς ἀκριτικῶν ἄσμάτων ὁ ἥρωας φονεύει τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα τῆς κόρης, διότι τὸν ὑβρίζει¹. Εἰς ἀμφοτέρως τέλος τὰς διηγήσεις ἡ κόρη ὀδηγεῖται: εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς τοῦ νέου, ὅπου τελοῦνται οἱ γάμοι. Οὕτως ἐν γένει ἡ ὅλη πορεία τῆς τουρκικῆς διηγήσεως ὑπενθυμίζει ἰσχυρῶς τὴν πορείαν τῆς διηγήσεως τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους, ὥστε νὰ δικαιολογηται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἡ τουρκικὴ διήγησις εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἠντλησεν, ἂν ὅχι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔπους, πάντως ἐκ τῆς ἐπικῆς ἀκριτικῆς ὕλης, ἣτις ἦτο διάχυτος εἰς τὰς μικρασιατικὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας. Προσεχεστέρα πηγὴ εἰς τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ προσδιορισθῇ.

Θὰ ἡδύνατο ὅμως νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ διήγησις τῆς ἀπαγωγῆς εἶναι παλαιότατη ἐν Ἀνατολῇ, δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον ἀμφότεραι αἱ διηγήσεις νὰ ἀνατρέχουν εἰς κοινὴν παλαιότεραν πηγὴν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξ ἀλλήλων ἐξαρτήσεως. Ἡ παρατήρησις φαίνεται πολὺ πιθανή, νομίζω ὅμως ὅτι δὲν εἶναι ἀκριθὲς διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

Πρῶτον ἡ διήγησις, ὅπως διεμορφώθη εἰς τὸ ἔπος, ἐξ ὧν γνωρίζω, οὐδαμοῦ ἀλλαχθεὶς ἀπαντᾷ, ἡ δὲ τουρκικὴ διήγησις εἶναι πολὺ νεωτέρα τῆς ἐπικῆς. Ἐπειτα ἡ τουρκικὴ διήγησις ἐν Ἀτσερμαπῆτζάν καὶ ταῖς ἀνατολικωτέραις τουρκικαῖς χώραις, τὴν ὁποῖαν γνωρίζομεν ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Chotzko, περιορίζεται μόνον εἰς τὸ πρῶτον μέρος, τὸ ἀφ' ὧν εἰς τὸν Köroğlu, οὐ μόνον δ' ἀγνοεῖ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀπαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ οὐδένα λόγον κάμνει περὶ τέκνων τοῦ Kö-

¹ Πρβλ. τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν ἄσμα.

roğlu¹. Κατ' αὐτὴν ὁ Kōroğlu εἶναι ἄτεκνος. Ἐκ τούτου εὐλόγως προκύπτει τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶναι νεωτέρα προσθήκη εἰς τὴν ἀρχικὴν τουρκικὴν διήγησιν, γενομένη μετὰ τὴν διέδοσιν αὐτῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἦσαν ζωντανὰ αἱ ἀκριτικαὶ παραδόσεις καὶ τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα. Πότε ἔγινεν ἡ προσθήκη αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ. Κατὰ τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ τὴν τουρκικὴν διήγησιν αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι παλαιότερα τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις αἱ ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀναντίρρητοι, διότι εἶναι δυνατόν νὰ προέρχωνται ἐκ προσαρμογῆς εἰς νεωτέρας καταστάσεις, ἐνδείξεις τῆς ὑποῖας ὑπάρχουν ἀρκεταί, ὅπως ὑπάρχουν καὶ ἐνδείξεις, ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ πιθανότητος δύναται νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὅτι ὁ ἀρχικὸς μῦθος εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καὶ παλαιότερος. Ὁ ἐκ Gümüşane πληροφοριοδότης τοῦ Abdülkadir Torun oğlu Süleyman Çavus μετὰ πολλῆς ὀξύτητος παρετήρησε. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Kōroğlu ὁ πόλεμος ἐγίνετο διὰ βελῶν, ἀσπίδων, ξιφῶν καὶ λογχῶν. Ὅταν ἐφευρέθη τὸ τυφέκιον, ὁ ἥρωϊσμός ἐξεφυλλίσθη. Ἐκτοτε ὁ Kōroğlu κατήντησε κοινὸς ληστής.

Δὲν νομίζω ὅτι αἱ ὀλίγαι παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐξέθεσα, εἶναι ὀριστικά καὶ λύουν τὰ πολλαπλᾶ προβλήματα τῆς συνθέσεως τῆς τουρκικῆς διηγήσεως. Ἕλληνες καὶ Τούρκοι συνέζησαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἡ ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ τῶν δύο λαῶν εἶναι πολὺ φυσικὴ. Ἐὰν δὲ ὁ συνάδελφος κ. Ξυγγόπουλος ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ πύργου τοῦ Διγενῆ σελτσουκικά στοιχεῖα², δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Kōroğlu νὰ ὑπάρχουν ἐλληνικά. Ἡ διήγησις πάντως ἔχει ἀνάγκην ἐκτεταμένης φιλολογικῆς καὶ συγκριτικῆς ἐρεῦνης. Ἐναπόκειται εἰς τοὺς Τούρκους φιλόλογους καὶ λαογράφους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ὕλη εἶναι προχειροτέρα, νὰ ἐπεκτείνουν καὶ συμπληρώσουν αὐτὴν.

ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

¹ Ὁ *Perteu Naili*, ἐν Kōroğlu destanı, Istanbul 1931, σ. 47 παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἥρωτος τοῦ Χασάν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰς ἐξ Ἀνατολῆς, δηλ. Μικρᾶς Ἀσίας, παραλλαγὰς, εἰς τὰς ὁποίας συγκαταλέγει καὶ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

² Ἀ. Ξυγγοπούλου, Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, Λαογραφ. IB' σ. 547 κέ.